

De Ambachtsheerlijkheden van de beide Eemnessen (1714 - 1922),

door J. V. M. Out

Het ontstaan van de ambachtsheerlijkheden

In de loop der eeuwen ontstonden er in Nederland op het platteland zelfstandige rechtsgebieden (ambachten) waar niet-souvereine personen overheidsgezag wisten te verwerven, dat erfelijk in hun familie was. Dat bezit gaf bepaalde rechten, de zogenaamde heerlijke rechten; het gebied waarin het gezag werd uitgeoefend heette een ambachtsheerlijkheid.

Bij resolutie van 24 maart 1714 besloten de Staten van Utrecht om een groot aantal van die ambachtsheerlijkheden in het openbaar te verkopen 1); ook die, welke tot dan toe onder het gezag van de Staten waren gebleven of daaronder waren teruggekeerd. Het laatste was met de beide Eemnessen het geval. Zij waren namelijk op 14 september 1674 als Hoge Heerlijkheden (dus met de hoge justitie over de halsmisdrijven) aan prins Willem III geschonken. Na diens overlijden in 1702 waren ze weer „in de boezem der Staten” teruggekeerd. Het hoge rechtsgebied (zonder de middelbare en lage justitie) over de Eemnessen werd overigens op 27 augustus 1750 opnieuw aan een prins van Oranje geschonken: nu aan Willem IV en ditmaal met het recht van erfopvolging 1a). Het daaraan verbonden jachtrecht kwam pas in deze eeuw te vervallen 2).

De verkoop van de ambachtsheerlijkheden in 1714 geschiedde onder de volgende condities:

De voornoemde Ambagtsheerlijkheden sullen vercoft worden met alle de preëminenzen, geregtigheden ende emolumenten die daar toe behoren, als het stellen van

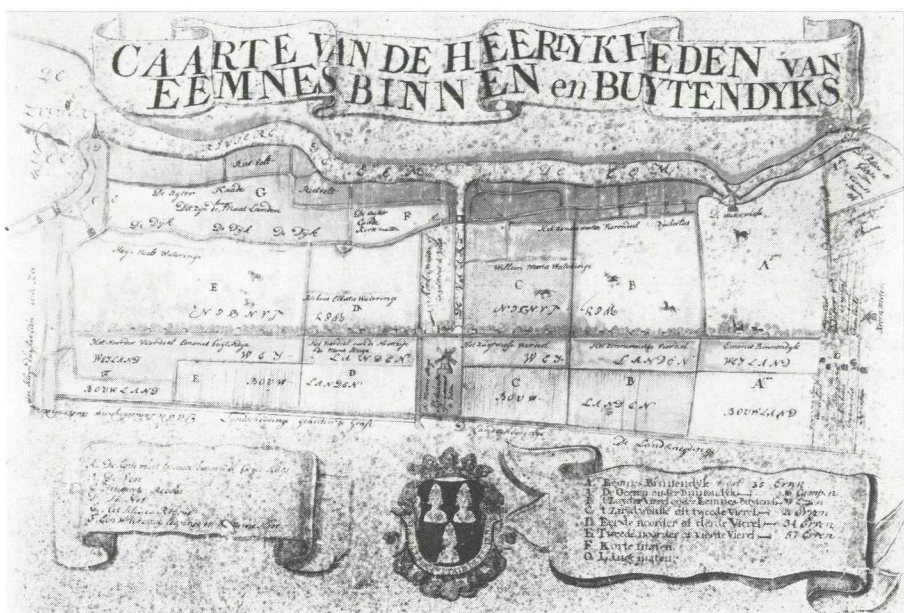
In de voetnoten zijn de navolgende afkortingen gebruikt:

- AHK Archief Nederlands-Hervormde kerk.
- GAA Gemeente-Archief Amsterdam.
- GAB Gemeente-Archief Baarn.
- GAE Gemeente-Archief Eemnes.
- GAU Gemeente-Archief Utrecht.
- RAU Rijksarchief Utrecht.

1) zie: P. H. Damsté, *Oosthoek en De Bilt c.s.*, Stichtse Historische Reeks 4 (Zutphen 1978), 32-34; *Groot Plakkaatboek 's Lands van Utrecht aangevuld en vervolgd tot het jaar 1810*, eds C. W. Moorrees en P. J. Vermeulen, I (Utrecht, 1856), 181 e.v.

1a) A. Johanna Maris, *Eemnes, rechtsgeschiedkundige ontwikkeling van gemeente en waterschap* (Utrecht, 1947), 78.

2) J. V. M. Out, Koninklijk jachtrecht in Eemnes, *Tussen Vecht en Eem* 7 (1977), 106-111.

1 De Heerlijkheden op een 18e eeuwse manuscriptkaart. De percelen gemerkt A zijn Eemnes-Binnen, de overige percelen vormen Eemnes-Buiten. Het noorden is links. (RAU, Top. Atlas 162-2).

schouten, gadermeesters, secretarissen, schepenen, costers, doodgravers, geregtsboden, mitsgaders schippers daar sulks plaats heeft, ende alle 't geene daar verder aan soude dependeren . . . 3).

Het „pachtgeld”, dat de schouten en secretarissen jaarlijks aan Domeinen moesten betalen vanwege de uitoefening van hun ambt, verviel aan de ambachtsheer (f 125,— van de schout/gadermeester en f 3,— van de secretaris voor beide Eemnessen). Hij verplichtte zich wel de reeds in functie zijnde personen te handhaven.

Alleen het recht van „approberen ende inproberen”, later agreatierecht genoemd (dit is het goedkeuren van een beroepen predikant) 3a), alsmede het aanstellen van „waartslieden” (dat zijn burgers, die tegen betaling wachtdiensten verrichten), bleven voorbehouden aan de Staten.

Omtrent de financiële afwikkeling van de transactie was bepaald, dat de verkoop geschiedde voor guldens van 22 stuivers, maar indien men binnen drie maanden betaalde, mocht men 20 stuivers voor iedere gulden rekenen. Alle kosten van overdracht, zegels e.d. waren voor kosten van de koper.

De heer en mevrouw Van Norden

De Amsterdammer Ysaak van Norden kocht, nadat de heerlijkheden op de veiling van 13 juni 1714 waren aangehouden, beide Eemnessen onderhands voor f 12.000,—. Hij verzocht de Staten aanstonds ook het „jus approbandi et

3) GAE, nr 1 (dl 2), Resoluties van Eemnes-Buiten, 107-114.

3a) Dit recht oefende de ambachtsheer later (in de 18de en 19de eeuw) wel uit: zie blz. 112 en 126)

improbandi" te mogen kopen, voor *f* 2.500,— „of nogh wat meer". Bij resolutie van 6 juli werd hem dit toegestaan, op voorwaarde dat bij zijn overlijden de erfgenaam of koper van Gereformeerden huize moest wezen, anders verviel het recht weer aan de Staten. De koopsom werd bepaald op *f* 3.000,— 4). Op 17 juli gaf de hoofdofficier van de stad Utrecht toestemming voor de overdracht voor de schepenbanken van Eemnes-Buiten en Eemnes-Binnen 5).

Het „jus approbandi et improbandi" bij het beroepen van predikanten schijnt tevens het recht van een gestoelte in beide kerken te hebben ingehouden, al werd dit bij de overdracht in 1714 niet genoemd; bij een overdracht in 1735 stond dit evenwel uitdrukkelijk vermeld 6).

In het resolutieboek van het gerecht Eemnes-Buiten staat op 9 augustus 1714 wèl genoteerd, dat de ambachtsheer op de plaats van het gestoelte van schout Verwey een nieuw gestoelte voor hemzelf zal laten zetten. In deze resolutie wordt tevens bepaald, dat de schout in het vervolg in het gestoelte van het gerecht zal mogen plaats nemen, terwijl hij op eigen kosten een derde bank vóór dit gestoelte mag laten plaatsen voor zijn vrouw en kinderen.

Uit latere notities blijkt, dat de ambachtsheer zijn bank toch op een andere plaats wilde hebben. Daarom werd nu bepaald, dat de schout zijn oude gestoelte kan blijven behouden en dat de reeds geplaatste nieuwe derde bank voor gerechtsrekening zal zijn en in het vervolg bestemd is voor in functie zijnde vieren (wijkvertegenwoordigers) en armmeesters 7).

Wie was eigenlijk die nieuwe ambachtsheer?

Veel is er van hem niet bekend, maar een aantal gegevens, voornamelijk van genealogische aard, geven ons enige aanwijzingen omtrent zijn persoon 8).

Ysaak van Norden was de zoon van wijnkoper Roelof Jansz van Norden en Hester Vereyck (ook wel gespeld: Verhaick), die in „de haringpakkerij" te Amsterdam woonden. Hij werd in 1675 geboren en had een 4 jaar oudere zus Anna. Vader stierf, toen hij tien jaar oud was en moeder hertrouwde in 1687 een andere wijnkoper: Michiel Lubeck.

Toen twee jaar later zus Anna met een zekere Jan Marcus in het huwelijk trad, woonde het gezin nog steeds „in de haringpakkerij" (werd de haring in wijnazijn ingelegd en was dit de hoofdverdienste van het gezin?). Op 24 mei 1709 ging Ysaak, inmiddels 34 jaar oud en wonend op de Keizersgracht, in ondertrouw met de weduwe van Wijbrandus Lycochton uit Batavia, Jannétje Parvé, die op de Herengracht woonde. Na hun huwelijk ging het echtpaar op de Herengracht wonen, vermoedelijk in het huis van de bruid. Het is waarschijnlijk, dat Jannetje een geziene en bemiddelde vrouw was, die na de dood van haar man uit de Oost gerepatrieerd was. Toen drie jaar na haar tweede huwelijk dochtertje Hester Maghteld in de Westerkerk gedoopt werd, was

4) GAE, nr 1 (dl 2), Resoluties van Eemnes-Buiten, 111-112; *Groot Plakkaatboek 's Lands van Utrecht aangevuld en vervolgd tot het jaar 1810*, eds C. W. Moorrees en P. J. Vermeulen, I (Utrecht, 1856), 189 en 190.

5) RAU, Rechterlijke archieven Eemnes, no 1183.

6) GAE, no 1 (dl 2), 259-263.

7) als 6, 98.

8) GAA, Doop-, trouw- en begrafenisboeken (nummer microfoto/bladzijde), Doopboek Westerkerk 109/168; Ondertrouw 490/181, 515/434, 544/286; Begravenis Nieuwe Kerk 1057/163 vo, 1057/167, 1058/80.

naast zus Anna ook haar oom(?) Cornelis Casteleyn, raadordenaris van Nederlands-Indië, getuige van de doop (8 juli 1712). Helaas werd Hester maar net drie jaar oud en het echtpaar heeft geen andere kinderen meer gehad.

Ambachtsheer Van Norden heeft niet lang gebruik kunnen maken van zijn pas verworven rechten, want op 8 april 1716 overleed hij en op 14 april werd hij in de Nieuwe Kerk begraven. Waarschijnlijk heeft hij alleen in mei 1715 burgemeester, schepenen en raden aangesteld (uit door schout, burgemeester, schepenen en vieren gemaakte dubbeltallen), naar eigen goeddunken een nieuwe kerkmeester benoemd en de door het gerecht voorgedragen armmeester bevestigd. Dit natuurlijk voor beide gerechten; alles zoals men ook gewoon was te doen ten tijde van de „maarschalk van Eemland” (de voorgaande jaren behalve de tijd van de Hoge Heerlijkheden).

Jannetje Parvé, de weduwe van Ysaak, werd nu de nieuwe ambachtsvrouw. Haar overleden man had testamentair de kerk van Eemnes-Buiten f 800,— nagelaten om gewelf en balken opnieuw te laten schilderen 9).

Uit de periode van mevrouw Parvé zijn in het gemeentearchief verschillende aanstellingen bewaard gebleven, onder meer die van mr. Alard Pannekoek, advocaat voor den Hove Van Utrecht, die na het overlijden van Jacob Cramer secretaris van de beide Eemnessen werd, en de aanstelling voor zijn verdere leven van de schout en gadermeester Willem Verwey 10).

Op 25 maart 1735 overleed Jannetje Van Norden-Parvé te Amsterdam. Zij werd op 30 maart evenals haar echtgenoot in de Nieuwe Kerk begraven. In de rekeningen van de kerkmeesters van de Hervormde Kerk van Eemnes-Buiten komen we dit gebeuren tegen in de aantekening, dat koster/schoolmeester Govert van de Hoek f 41,05 heeft afgedragen, welk bedrag hij ontvangen had vanwege het „overluiden van de Mevrouw van de beijde Eemnessen” 11).

Vader en zoon Hasselaer

Omdat de ambachtsvrouw zonder directe verwanten was gestorven, werden de beide heerlijkheden in opdracht van de executeurs-testamentair, dominee Johannes Hagelis en Heronimus de La-Croix, op 29 augustus 1735 in het openbaar geveild. Koper werd de heer Cornelis Hasselaer, die fortuin gemaakt had in Nederlands-Indië en daar in 33 jaar dienst bij de V.O.C. van de lage rang van assistent tot de op één na hoogste van Directeur-Generaal was opgeklommen. Zijn afscheid aldaar was overigens niet zo eervol geweest: de Heren Zeventien hadden hem samen met de Gouverneur-Generaal Durven en enige andere hoge ambtenaren ontslagen en naar Nederland teruggeroepen „buyten qualiteyt en gage”. Zij hadden deze rigoreuze maatregel genomen om de zichzelf ten koste van de V.O.C. verrijkende ambtenaren eens geducht de les te lezen! 12).

9) GAE, no 1 (dl 2), 133.

10) als 9, 140.

11) AHK Eemnes-Buiten, Kerkmeestersrekeningen 1724-1805.

12) Dr F. W. Stapel, *Geschiedenis van Nederlandsch Indië*, Nederlandsche Historische Bibliotheek 16, Amsterdam 1930, 137.

Daags na de aankoop van de heerlijkheden werd voor notaris Abraham Tzeewen de overdracht geregeld en de koopsom van f 30.000,— contant betaald. Het transport voor de schepenbank van Eemnes-Buiten (en zeker ook die van Eemnes-Binnen) vond op 1 september plaats. Daarbij werd vastgesteld, dat de huidige schout/gadermeester en de secretaris beiden in functie zouden blijven 13).

Om eventuele vragen naar zijn religie bij het uitoefenen van het „jus approbandi et improbandi” te voorkomen, liet Hasselaer als een soort kerkelijke attestatie in het kerkeradsboek van Eemnes-Buiten (en vermoedelijk ook in het verloren gegane boek van Eemnes-Binnen) de volgende verklaring opnemen:

L.S. Dat de Heer Cornelis Hasselaer, oud Directeur-Generaal der Oost Indische Maatschappij, in de kerke van Amsterdam als lidmaat in de Hervormde religie bekennt staat, daer van geeft ten versoeke van zijn WelEd. en tot narigt der Kerken van beijde de Eemnessen de E. Kerkenraed alhier bij dezen getuygenisse.

Was getekent, F. de Bruijn, syn. scriba, gegeven in onze consistorie den 26 april 1736. 14).

In hetzelfde jaar van de koop der heerlijkheden verwierf de nieuwe ambachtsheer door aankoop van een zekere Arent van der Waayen, een bewindhebber van de West-Indische Compagnie en later regent van Amsterdam, het landgoed en het buitenhuis „Groeneveld” bij Baarn voor een bedrag van f 20.000,—. Dit huis was omstreeks 1703 in opdracht van Marius Mamuchét van Houdringen gebouwd. Na diens overlijden op 11 mei 1730 (hij werd waarschijnlijk evenals zijn vader in de kerk van Eemnes-Binnen begraven) had Van der Waayen het gekocht. Cornelis Hasselaer heeft niet lang van zijn nieuwe bezittingen kunnen genieten, want hij overleed op 18 november 1737. Een tijdgenoot, de Amsterdammer J. Bicker Raye, vermeldde: *Hij is aan een bloetspuging op zijn buitenplaats tot Eemnes overleeden nadat hij kort te voorn effen was herstelt van de mannenpokken. Hij was omtrent seeventig jaaren oudt en laat seer veel gelt na 15).*

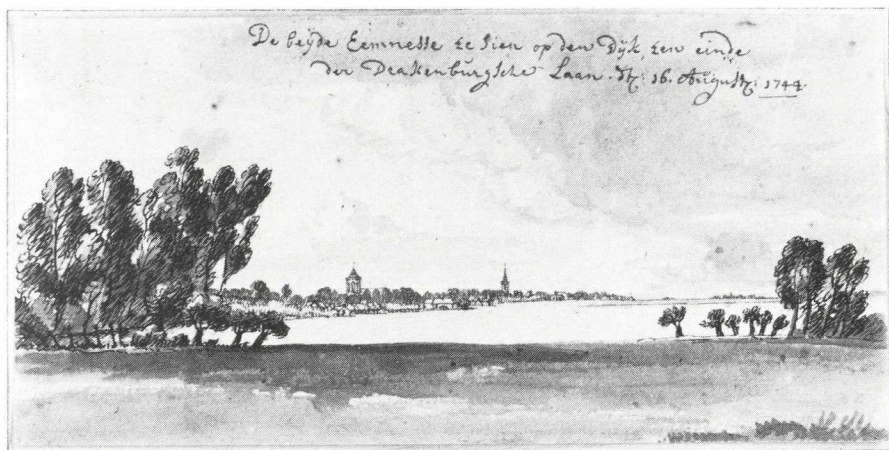
Hasselaer werd in de Nicolaaskerk van Eemnes-Buiten begraven. Zijn erfgenamen hadden daar op het koor voor f 25,20 vier graven gekocht, waaronder de „beenkelder”. Daarom moest er voor hun rekening aan de zuidkant hiervan een nieuwe beenkelder gemaakt worden. Het graf van Cornelis Hasselaer werd gedekt door een grote steen en aan de muur kwam een gedenkteken (beide nog aanwezig). In de graf- en beenkelder werden luchtgaten aangebracht, waarbij echter bepaald werd, dat die ten allen tijde voor rekening van de erven konden worden gedicht. Dit werd waarschijnlijk 6 jaar later gedaan. We lezen in de kerkmeestersrekeningen over mei 1743/1744 dat de kerkmeester Teunis Schouten *met Hendrik van Essen na Amsterdam geweest (is) om den Heer Ten Poortingten te spreken over de grafkelder, daar de Heer van Eemnes in legt en alsdoen verteert 5-16-: 16).*

13) GAE, no 1 (dl 2), 259-263.

14) AHK Eemnes-Buiten, Doop-, trouw- en kerkeradsboek 1703.

15) anoniem, „Restauratie van Kerk van Eemnes in februari voltooid?”, *Laarder Courant De Bel*, 21 oktober 1966.

16) zie ook: GAE, no 1 (dl 2), 297.

2. „De beyde Eemnesse te sien op den Dijk, ten einde dr Drakenburgsche Laan”. De kerk op de voorgrond is de Pieterskerk van Binnendijk, verderop de Nicolaaskerk van Buitendijk. Getekend door J. de Beyer, 16 augustus 1744. (Rijksdienst voor de Monumentenzorg).

Bij de begrafenis van de ambachtsheer zal het ongetwijfeld erg plechtig zijn toegegaan. Het bedrag dat koster/schoolmeester Govert van de Hoek aan de kerkeraad afdroeg is er dan ook naar: f 123,15. Wel zit waarschijnlijk in dit bedrag begrepen een „vrijwillige” recognitie, die op last van het gerecht door de erven betaald moest worden, voor de verplaatsing van de beenkelder 17). De nieuwe ambachtsheer van de beide Eemnessen werd Cornelis' oudste zoon uit zijn derde huwelijk met Geertruida Constantina Clement: Pieter Cornelis, die op dat moment 17 jaar oud was!

Deze stond aan het begin van een prachtige, deels ook verrassende loopbaan, die we hier gedeeltelijk zullen nagaan.

In 1740 wordt Pieter Cornelis regent van het Amsterdamse Burgerweeshuis; datzelfde jaar huwt hij de 19-jarige rijke Amsterdamse patriciërsdochter Clara Wendela Sautijn.

Zes jaar later wordt hij commissaris van de ontvangst van de 100ste en andere penningen, in 1748 van huwelijkse zaken. Dan volgt een jaar later de verkiezing tot schepen van Amsterdam en in 1754 die van raad in de vroedschap. De weg naar een burgemeesterschap van de belangrijkste stad van ons land ligt voor hem open 18).

Het echtpaar Hasselaer had eerst een huis in Amsterdam in de Nieuwe Doelenstraat en later op de Kloveniersburgwal. Daarnaast bewoonden zij de buitenplaats „Groeneveld”, waarschijnlijk voornamelijk in de zomermaanden. De dichter Jan de Marre maakte in die jaren een lofdicht op het buiten en haar bewoners, waarvan hier de aanhef:

*Mijn Zangeres, bekoord door 't nederig buitenleven,
Zo heilzaam, voor een ziel, die, wars van ijdele pracht,*

17) AHK Eemnes-Buiten, Kerkmeestersrekening 1734/1735.

18) zie ook: J. F. de Balbian Verster, „Mr. Pieter Cornelis Hasselaer”, *Jaarboek Amstelodamum* 28 (1931), 65-94; en aanvulling in *Amstelodamum* 18 (1931), 55.

*'t Gewoel en klatergoud der Steden blij verächt,
Wijl 't haar geen waar vermaak kan geven;
Heeft haar ontsnaarde lier herstelt,
En wil op ongelijke tonen,
Recht aardend' naar het land daar de arme Gooyers wonen,
Den luister zingen van 't bekoorlijk Groenevelt . . .
Opdat gij Hasselaer, die hier zijn woning houdt,
vernoegt, en door uw zang het luisterend oor moogt streelen . . . 19).*

Financieel schijnt het de Hasselaers goed te gaan. In 1742 wordt het jaarinkomen geschat op vijf à zes duizend gulden (ter vergelijking: hetzelfde jaar bedroeg het jaartractement van de koster/schoolmeester van Eemnes-Buiten *f* 115,-).

Ook in Baarnse notulenboeken van het gerecht vinden we gegevens omtrent Hasselaers financiën 20). Op 30 september 1750 neemt Pieter Cornelis de lening van de heer Westerveld aan het Baarnse gerecht over, een bedrag van 4000 gulden tegen 3½% rente. Op 6 oktober 1751 koopt hij de herberg „In de Elleboog” met huis, schuur en land van de weduwe van Jan van Ewijck.

Maar dan schijnt er een financiële ommekeer plaats te hebben gevonden! Op 28 maart 1754 worden er voor notaris Otto van Dam twee overeenkomsten gesloten, waarbij Hasselaer een zekere Hendrik Burger machtigt om voor het gerecht van Eemnes in zijn naam twee gelijke schulden te erkennen, elk *f* 10.000,- groot, de een aan Adriaan Hoogeveen te Eemnes, de ander aan Michiel Hobrincck te Amsterdam, beide „onder verband van de heerlijkheid”. Als dan ook op 28 mei 1755 van de weduwe Roeters-Van Mekerem, wonend op huize Drakenburg, enkele bij Groeneveld aansluitende heidegronden worden gekocht, is dit ongetwijfeld om de waarde van het landgoed bij een voorgenomen verkoop te verhogen. Op 23 juni wordt het goed te Amsterdam geveild. Koper is Jan Lucas van der Dussen, meesterknaap van Gooiland, die het voor *f* 29.000,- koopt. Op 8 augustus wordt het landgoed „Groeneveld” officieel voor het gerecht van Baarn overgedragen.

Enige weken later vergadert de vroedschap omdat Pieter Cornelis Hasselaer een lening aan de Baarnaars opgezegd heeft. Gelukkig wil de heer Pannekoek, schepen van Amersfoort en tevens secretaris van beide Eemnessen, de lening overnemen. Met ingang van 24 september zijn de Baarnaars *f* 4.000,- tegen 3½% aan hem schuldig en krijgt Hasselaer zijn geleende geld terug 21). Toch is dit alles waarschijnlijk nog niet genoeg, of is misschien de schande te groot? Pieter Cornelis besluit met vrouw en kinderen naar Indië te vertrekken. Zijn Amsterdamse connecties helpen hem al goed op weg: zij zorgen ervoor dat hij het lucratieve baantje van „waterfiscaal” te Batavia krijgt. De waterfiscaal was inspecteur voor de V.O.C. van de uitgaande ladingen der schepen en was daardoor ontvanger van veel steekpenningen van „particulie-

19) Verschenen bij Adriaan Wor en de Erve G. onder de Linden, onder de titel *Hof en Mengel-dichten*. (Amsterdam 1746).

20) GAB, no 1 en 2, Notulenboeken 1700-1757 en 1702-1757.

21) GAB, no 4, Aantekeningen en Register van het geregt der Hoge Heerlijkheid 1753-1758; zie ook vorige noot.

re" lading. In de ambachtsheerlijkheden stelt de heer Hasselaer twee plaatsvervangers aan: Hendrik Nicolaas Sautijn (zijn zwager), oud-schepen en raad van Amsterdam, en mr. Jan Jacob Hartsinck, de echtgenoot van zijn stiefzus Anna Adriana, die charter- en requestmeester bij de Amsterdamse admiraliteit was. Toen in 1765 eerstgenoemde kwam te overlijden werd hij opgevolgd door Pieter Hartsinck, die gehuwd was met stiefzus Johanna Margaretha en die schepen van Amsterdam was. Opnieuw krijgt Pieter Cornelis met zware tegenslag te kampen: nauwelijks heeft hij zich met zijn gezin ingescheept op de rede van Tessel of zijn vrouw overlijdt aan de gevolgen van haar achtste kraambed. Dit brengt enige vertraging in het vertrek met zich mee: alle kinderen worden nu bij familie ondergebracht en Pieter Cornelis reist alleen af.

In de jaarlijkse benoemingsbrieven van schepenen en raden en dergelijke die in het gemeente-archief van Eemnes aanwezig zijn, kunnen we de carrière van de ambachtsheer in Indië in zijn geheel volgen, aangezien in de aanhef steeds de functie die hij op dat moment in Indië bekleedt, vermeld staat. Na slechts een half jaar waterfiscaal te zijn geweest, wordt Hasselaer resident van Cheribon (1758), dan gouverneur van Cheribon (1759) en ten slotte raad van Nederlands-Indië (1765) 22).

Hij treedt op 24 april 1757 opnieuw in het huwelijk en wel met de dochter van de Gouverneur-Generaal, Grietje Mossel genaamd, die echter in 1768 komt te overlijden en hem een zeer groot vermogen achterlaat (ongeveer f 800.000,-).

Op 31 mei 1772 keert Pieter Cornelis naar Nederland terug. Het jaar daarop en wel op 5 mei tekent hij eigenhandig de benoemingsbrief van de Eemnesser bestuurslieden. Op 26 juni verschijnt hij voor het eerst weer in zijn heerlijkheid, vergezeld van zijn zwager Jan Jacob Hartsinck. In de gerechtskamer van Eemnes-Binnen gaf laatstgenoemde officieel zijn bevoegdheden weer terug, waarna Hasselaer hem dankte voor zijn goede zorgen. Daarna werd de ambachtsheer door de aanwezigen *over 't gelukkig arrivement in 't vaderland en byzonder in dezen geregte gefeliciteerd en verwelkomt* 23).

Enige maanden later, op 2 december 1773, overleed Jan Lucas van der Dussen, de eigenaar van Groeneveld. Het landgoed wordt opnieuw in het openbaar geveild en op 11 april 1774 koopt Hasselaer zijn voormalig bezit voor f 24.000,- terug. Ook weet hij het ambt van „meesterknaap van de houtvesterij van Gooiland" te verkrijgen, waarmee hij lid is geworden van het „College van de Houtvesterij en de meesterknappen van Holland en Westvriesland", dat de overtredingen van het jachtrecht moet berechten.

Ook de afgebroken loopbaan in Amsterdam wordt opnieuw voortgezet: kort na terugkeer wordt hij tot burgemeester verkozen. Opnieuw neemt een gelegenheidsdichter de veder en schrijft een zeer uitvoerig dichtwerk, dat als volgt aanvangt:

*Weldenkend Burger! Staa hier stil!
Beschouw, uit dit op nieuws verkiezen
Eens Hasselaers Bestierders wil.*

22) GAE, no 9 en 36.

23) GAE, no 32, Resolutieboek Eemnes-Binnen 1767-1803, 26 juni 1772.

*Dat onlangs uyt der Oosterklimmen
Verrees de gloed der Burgerzon,
Of gij zaagt onverwagts hem klimmen
En hooger staan, zo hel Hij kon.
Juist boven Amstel's Capitoolen . . . 24).*

Op 19 oktober 1773 treedt Pieter Cornelis opnieuw in het huwelijk, nu met de weduwe van een Haarlems schepen, Laurentia Clara Elisabeth van Haeften, die een dochtertje van 10 en een zoontje van 6 had. Het gezin was veel op het buiten Groeneveld, want van de jaarlijkse Eemnesser benoemingen in mei zijn er maar 5 in Amsterdam ondertekend (vlak na terugkeer en in 1789 en 1792), tegenover 15 op Groeneveld. En ook verschillende familiefeesten vinden er plaats. Op 23 juli 1780 wordt er de bruiloft gevierd van de 20-jarige jongste dochter Adriana, die in de kerk van Eemnes-Binnen in de echt verbonden wordt met mr. Jacob Anthoni de Roth. En op 22 oktober 1786 wordt er de bruiloft gevierd van Hasselaers bijna 23-jarige stiefdochter Adriana Wilhelmina Clara Fabritius met mr. Pieter Witsen Elias. De huwelijksluiting vindt plaats in de kerk van Eemnes-Buiten 25).

Of Hasselaer bij de Eemnessers gezien was, is niet bekend. Evenmin weten wij of hij zich veel aan het wel en wee van zijn ambacht gelegen liet. Het schijnt, dat hij de opgegeven dubbeltallen voor de functie van burgemeester, schepenen en raden goed bekeek; soms neemt hij de tweede man op de nominatie en hij vermijdt doorgaans om familieleden in hetzelfde jaar in diverse functies te benoemen. Overigens is hij het meestal eens met de voorgestelde personen en benoemt hij de bovenste op de nominatie 26).

In de roerige jaren van patriotten en prinsgezinden gaf de Amsterdamse functie Hasselaer veel problemen. Bij de komst van de Fransen wordt hij vervroegd als burgemeester afgezet (19 januari 1795). Lang heeft hij niet van zijn rust als ambtelos burger mogen genieten, want twee jaar nadien overleed hij. De handtekeningen in die jaren in het Eemnesser archief tonen het beverige schrift van een oud man en enkele notariële acten, kort voor zijn dood gemaakt, ondertekent hij met een merkteken 27).

Bij zijn overlijden werd in de „Amsterdamsche Courant” de volgende advertentie geplaatst:

Deze nacht, om twaalf uren, overleed mijn waarde Echtgenoot, mr. Pieter Cornelis Hasselaer, Heer van beide de Eemnessen, gewezenen Burgemeester deezer Stad, in de ouderdom van ruim 77 Jaaren, aan de gevolgen eener Zenuw-Ziekte. Dienende deeze tot kennisgeving aan Naastbetaanden en Bekenden, verzoekende van Condoleantie-Brieven verschoond te blijven.

*Amsterdam
26 April 1797*

*L. C. E. van Haeften,
wed. P. C. Hasselaer.*

24) Verschenen bij de boekhandelaar Gerrit Bom in de Molsteeg met de aanhef *Ter verkiezing van den Weledelen Groot Achtbaaren Heere Mr. Pieter Cornelis Hasselaer tot Burgemeester der Stad Amsterdam, den eersten van Sprokkelmaand der Jaaren 1773*; ook zwager J. J. Hartsinck schreef bij deze gelegenheid een lofdicht (GAA, Catalogus Personalia Amsterdam, F. Hasselaer P. C.).

25) AHK Eemnes-Buiten, Dood-, trouw- en kerkeraadboek 1703.

26) GAE, no 9 en 36.

27) GAA, Notarieel archief (Nicolaas Obbes), no 17600, 45 t/m 47.

3. Gedenkteken bij het graf van de Hasselaers.

De overledene werd op 1 mei in de grafkelder in de Nicolaaskerk van Eemnes-Buiten bijgezet.

Volgens een testament uit 1775 had de oudste zoon, Hendrik Nicolaas, het recht om ambachtsheer van de Eemnessen te worden voor een bedrag van

f 30.000,— in mindering van zijn erfdeel 28). Dit was echter een moeilijke zaak! Op 15 oktober 1796 waren in de provincie Utrecht namelijk alle ambachtsheerlijkheden opgeheven, weliswaar met uitzicht op een schadevergoeding. Zijn vader was daartegen (tezamen met andere ambachtsheren) in beroep gegaan, maar de recente ontwikkelingen waren niet gunstig. Hendrik Nicolaas besloot daarom de heerlijkheden te koop aan te bieden. Achteraf gezien is het met het afschaffen nogal meegevallen: in 1803 werd bepaald, dat alle revenuen met terugwerkende kracht weer uitbetaald moesten worden 29). Op 2 en 5 september 1797 verschenen er twee advertenties in de „Amsterdamsche Courant”, waarin namens de erven werd meegedeeld, dat de heerlijkheden van de beide Eemnessen evenals o.a. het landgoed en huis Groeneveld op 25 september zouden worden geveild. Op deze veiling werden de meeste kavels door mr. Joan Huydecoper, heer van Maarsseveen en Neerdijk, gekocht. Hij betaalde voor Groeneveld met het aangrenzend stuk bos f 85.000,—. De beide ambachten met het daarbij behorend gestoelte in beide Eemnesser Hervormde kerken werden op 13 april 1798 overgedragen aan Johannes Sebastiaan van Naamen, heer van Scherpenzeel, die er slechts f 13.115 en 5 stuiver voor betaalde 30).

Johannes Sebastiaan van Naamen

Wie was deze nieuwe ambachtsheer?

Johannes Sebastiaan kwam uit een eenvoudige familie. Zijn vader, Jan van Naamen, was eerst kantoorbediende later winkelier in Amsterdam geweest, en was daarna verhuisd naar Buren (Gld.). Hij was gehuwd met de weduwe van een Amsterdamse makelaar: Alida Schutstal. Hun zoon Johannes Sebastiaan werd op 15 oktober 1731 te Buren geboren. Johannes ging rechten studeren en kwam na zijn studie in dienst bij de V.O.C., eerst als onderkoopman, daarna als rechtskundige in de functie van advocaat-fiscaal aan het Hof te Kaapstad. Daar leerde hij zijn eerste vrouw, de 19-jarige Alberta Blanckenberg, kennen. Zij was een dochter uit een bekende Kaapse familie. Zij trouwden op 1 november 1763 31).

Bij terugkeer in ons land werd hij als muntmeester van de provincie Utrecht aangesteld (1782-1797). Met zijn enorme in het buitenland verworven vermogen kocht hij in de stad Utrecht diverse panden, waaronder een groot herenhuis met koetshuis en stal, die hij van de Staten van Utrecht kocht 32). Boven-

28) Testamentaire beschikking van 21 april 1775. Een ouder testament op 29 april 1740 (GAA, notaris Isaac Angelkot). Huwelijksvoorwaarden op 23 april 1757 (notaris Jacob Levier, Batavia), 12 juni 1759 (voor de boekhouder en scriba Herstad te Cheribon) en 7 oktober 1773 (GAA, no 12570, 78 notaris Otto van Dam).

29) GAE, no 1 (dl 3), 29 september 1795; *vervolg op het groot plakaatboek van Utrecht I*, 193-225.

30) RAU, Rechterlijke archieven Eemnes, no 1186 (1), 107. Balbian Vester (zie noot 18) meldt f 12.500,— en A. Johanna Maris, Eemnes (Utrecht 1947) 80, zelfs f 135.000,—, hetgeen zeker een vergissing moet zijn.

31) *Nederland's Patriciaat* 5 ('s-Gravenhage, 1914), 298-300; *Maandblad van het Genealogisch-Heraldisch Genootschap, De Nederlandsche Leeuw* 48 (1930), kolom 185; 50 (1932), kolom 283; *Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum* 52 (1960), 137; zie ook *Uit de geschiedenis van Scherpenzeel, Nederlandse Historiën*, april 1971).

32) GAU, Transportregister 1789-1794.

dien kocht hij in 1792 op een veiling de heerlijkheid Scherpenzeel, met daarbij een herenhuis met bijgebouwen, een molen, zes boerderijen en vele heerlijke rechten. Sinds dat jaar noemde hij zich dan ook: Van Naamen van Scherpenzeel! Waarschijnlijk eveneens als een - overigens riskante - geldbelegging (of was hij op een „titel” uit voor een van zijn kinderen?) kocht hij de heerlijkheden van de beide Eemnessen.

In 1785 was Van Naamen, na het overlijden van zijn vrouw Alberta van Blankenberg, met Cornelia Van Lintveld in het huwelijk getreden. Zij was weduwe van de Amsterdamse doopsgezinde koopman Dirk van Leuvenig. Uit het eerste huwelijk waren drie zonen geboren. De oudste, Sebastiaan Albertus, was in 1794 gehuwd met Sara van Prehn, die een jaar later vlak na de geboorte van hun eerste kind Albertus Sebastiaan op 21-jarige leeftijd overleed. Sebastiaan Albertus erfde na zijn vaders dood - nast een aanzienlijke som geld - de ambachten van de beide Eemnessen. De tweede zoon, Petrus Johannes, kreeg Scherpenzeel. De jongste, Gijsbert Jan, was het zwarte schaap van de familie. Bij testamentaire beschikking van 12 november 1796 was hij door zijn vader onterfd, omdat hij hem in het openbaar van meened, oneerlijk winstbejag en andere „lijfstraffelijke” zaken beschuldigd had en dit niet had willen herroepen.

Dat dit alles vader toch niet zo lekker zat, lezen wij in dezelfde beschikking: de twee andere zonen moeten elk Gijsbert Jan na vaders dood ieder jaar f 250,- uitkeren; zij mogen hun broer echter niet in hun eigen testament opnemen 33).

Johannes Sebastiaan was in zijn heerlijkheden door de nieuwe ideeën van de Franse tijd niet zo'n invloedrijk man meer als zijn voorgangers. Nadat eerst de ambachtsheerlijkheden opgeheven waren en later de recognities hiervan als schadevergoeding toch weer aan de ambachtsheren uitgekeerd werden, kwam in 1806 in Utrecht een gedeeltelijk herstel van de rechten. Hogere functionarissen mochten op bepaalde voorwaarden en lager functionarissen weer geheel vrij worden aangesteld. Dit alles echter onder één voorwaarde: men moest deze rechten ook voor 1795 al in bezit hebben gehad! En dat dit laatste met Van Naamen niet voor de beide Eemnessen het geval was, hebben wij reeds kunnen zien. Zover ik heb kunnen nagaan, heeft hij dan ook als ambachtsheer geen benoemingen gedaan. Dat dit hem ook niet meer was toegeestaan zou hieruit kunnen blijken: op 9 september 1811 worden er nieuwe schippers op Amsterdam en Amersfoort door de Maire van Eemnes benoemd, iets dat voorheen door de ambachtsheer geschiedde 34).

Wel bleek Van Naamen zich intensief met kerkelijke zaken bezig te houden. Hij bemoeide zich met de predikantsbenoemingen en stelde nog steeds kerkmeesters aan. Ook dit laatste vond hij kennelijk een zaak van veel belang. Toen in 1804 een nieuwe kerkmeester van Eemnes-Binnen benoemd moest

33) GAU, Notarieel archief (Adrianus Booy, 6 januari 1794 4) en tevens Testamentaire transporten en disposities (12 november 1796, 328-341). Let op: foutief overgeschreven namen van de kinderen!

34) GAE, no 60 (dl 1).

worden, viel zijn keus op Mr. Hendrik Arnoud Laan, de schout en gadermeester van beide Eemnessen!

Iets heel nieuws in de ambachtsheerlijke praktijk was Van Naamens' interesse in de kerkelijke boekhouding. Bij de verantwoording van de administrerende kerkmeester aan het gerecht op 12 juli 1803, waarbij hij de boekhouding over de jaren 1800/1801 overlegde, was ook Van Naamen aanwezig. Na de goedkeuring van de stukken werden deze door de aanwezigen - inclusief de ambachtsheer - ondertekend 35). Het is overigens de enige keer, dat ik zijn ondertekening in de eindafrekeningen gevonden heb.

Van Naamen beperkte zich overigens niet tot belangstelling voor de financiële zaken van de kerken, hij stond ze als het moest ook daadwerkelijk bij. Dat blijkt bijvoorbeeld uit een gift van 20 januari 1812, waarbij hij de kerk van Eemnes-Buiten een jaarlijkse toelage garandeerde ter honorering van tijdelijke predikanten. Bovendien schonk hij twee Russische obligaties van ieder f 1000,- om daarmee de predikant jaarlijks ter aanvulling van zijn tractement een toelage te kunnen geven 36).

Waarschijnlijk werd een soortgelijke regeling ook voor Eemnes-Binnen gemaakt, maar daar zijn geen gegevens meer over beschikbaar.

Nog geen maand na deze giften, op 18 februari 1812, overleed Johannes Sebastiaan van Naamen, 81 jaar oud. Hij werd evenals zijn twee voorgangers op het koor van de Nicolaaskerk van Eemnes-Buiten begraven. Op de grafsteen staat onder het familiewapen (ondanks de Franse tijd!) gebeiteld:

Hieronder rust het lijk van wijlen Den Weled. Geb. Heer Johannes Sebastiaan Van Naamen in leven Heer van Scherpenzeel en Ambachtsheer van bijde Eemnessen. Medsg: Oud muntmeester van Gewezene prov. van Utrecht. Gebr. den 15 october 1731.

Zijn sterfdatum staat niet vermeld. Houdt dit wellicht verband met het feit, dat hij in de kerk begraven werd, terwijl het algeheel verbod om in de kerk te begraven (van 1810) nog steeds van kracht was?

Zoon en kleinzoon

Zoals we reeds zagen werden de Eemnessen en Scherpenzeel onder twee zonen verdeeld. Eemnes kwam in het bezit van Sebastiaan Albertus.

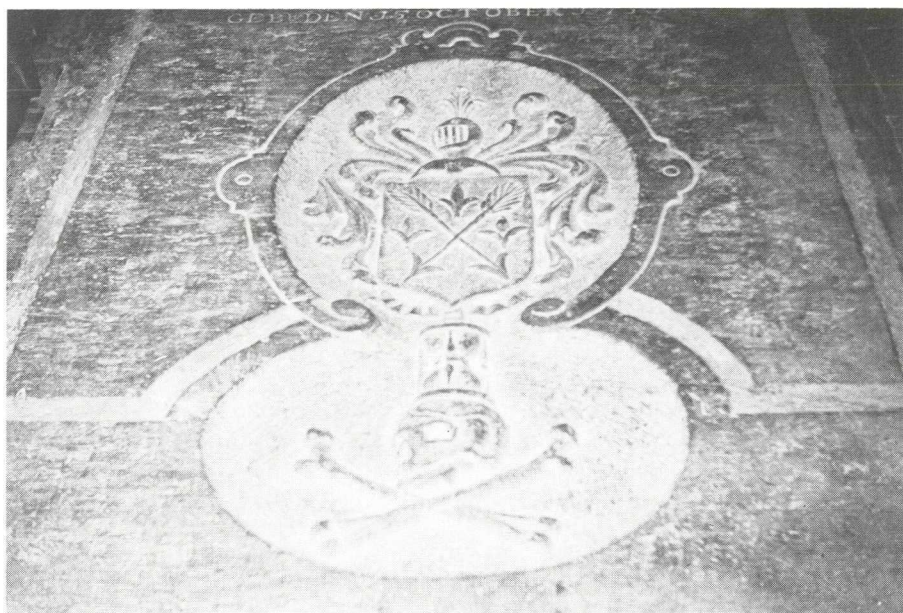
Wellicht was de wisseling van ambachtsheer voor de municipaliteit van Eemnes aanleiding om het laatst overgebleven heerlijke recht (buiten de kerkelijke rechten dan) op te heffen: op 10 mei werd hem het veer over de Eem (na bij de watermolen op het eind van de Vaart) ontnomen 37).

Deze maatregel was nog juist in de Franse tijd getroffen; zodra Nederland zijn zelfstandigheid herkreeg en Willem I als soeverein vorst was erkend, werden door deze bij Souverein Besluit van 26 maart 1814 alle heerlijke rechten hersteld, zij het in „getemperde vorm” (Staatsblad nr 46). Zo moesten van

35) AHK Eemnes-Buiten, Rekeningen kerkmeesters 1724-1805.

36) AHK Eemnes-Buiten, Acteboek 1810-1893 van de Kerkeraad, 20 januari 1812; Brievenboek.

37) J. C. F. d'Aulnis de Bourouill, *Chronologische geschiedenis van Eemnes, a.o. 1725-1899, en belangrijke aantekeningen voor dat tijdvak* (hs, Gemeentehuis Eemnes).

4. *Steen op het graf van Johan Sebastiaan van Naamen. In de literatuur wordt melding gemaakt van afbeeldingen van het familiewapen met de pijlen bovenwaarts gericht.*

toen af de aanstellingen van schout en secretaris door de koning worden goedgekeurd, maar de lagere functionarissen (zoals er in Eemnes waren: een turfonder, aanplakker, afslager, bode, omroeper, veerschipper, waagmeester, doodgraver en vrachtrijder) mochten weer rechtstreeks worden benoemd. Zover ik echter heb kunnen nagaan, zijn deze laatste benoemingen pas sinds 1818 weer geschied (9 febr.: een omroeper). Op 7 mei 1822 overleed Sebastiaan Albertus op huize Vassenbroek te Epe; zijn 27-jarige zoon Johan Sebastiaan volgde hem als ambachtsheer op. Ter onderscheiding van zijn neef, die dezelfde namen had, gebruikte hij steeds de toevoeging „van Eemnes”. De ambachtsheer woonde op hofstede Oudmijl aan de Amstel bij Nieuwer-Amstel.

Ook in deze jaren is het duidelijk, dat tegenover heerlijke rechten ook heerlijke plichten stonden. Op 11 augustus 1822 werd in de Nicolaaskerk van Eemnes-Buiten een door H. Knipscheer gebouwd orgel in gebruik genomen. In een krantebericht daarover werd nadrukkelijk vermeld, dat de aanschaf de instemming van de ambachtsheer had. Let wel: een half jaar nadien schonk Johan Sebastiaan een som van 500 gulden voor het nieuwe orgel! 38).

Op 2 juni trouwde heer Van Naamen met de 20-jarige Henrietta Wilhelmina Scriverius. Zij vestigden zich op huize Zandhove te Zwollerkarspel. Hun enige zoon en tevens enig kind Albert werd op 27 februari 1828 geboren.

Van Johan Sebastiaan is ons verder weinig bekend. Alleen uit een brief van 19 juni 1831, waarin hij Hendrik Pas als nieuw lid van de raad voordroeg, kunnen

38) AHK Eemnes-Buiten, Acteboek 1810-1893 van de Kerkeraad, 18 februari 1823.

we afleiden, dat hij zeker wel belangstelling had voor het wel en wee in Eemnes. Hij informeerde of ds. Bernard ter Haar in Eemnes-Binnen, die een landelijk bekend dichter was, nog steeds goed beviel en zijn oude roem gestand doet; hij sprak zijn vrees uit, dat deze predikant wel eens spoedig naar elders beroepen kon worden (hetgeen begin 1833 inderdaad geschiedde 39).

Toen op 5 juli 1848 Johan Sebastiaan overleed, kwam zijn zoon Albert in het bezit van de heerlijke rechten, zij het slechts kort in alle volheid: op 14 oktober van dat jaar maakte immers art. 4 der Additionele Bepalingen van de nieuwe grondwet een eind aan het voordrachts- en aanstellingsrecht voor openbare functies. Dit geschiedde zonder enige vorm van schadeloosstelling, maar deze kon evenwel bij eventuele afschaffing van andere rechten, zoals het jacht- en het tiendrecht wèl worden verleend.

De kerkelijke rechten bleven voorlopig nog voortbestaan, zodat wij in de archieven van de hervormde kerken in Eemnes nu steeds bij het beroepen van predikanten naast de „handopening” van de minister van Eredienst (later Financiën) ook de toestemming van de Ambachtsheer aantreffen. Die toestemming werd nu „agreatie” genoemd.

De laatste mannelijke telg

Mr. Albert Van Naamen was politiek gezien een belangrijke persoonlijkheid, die via het lidmaatschap van de Staten van Overijssel, de Tweede Kamer en de Eerste Kamer een tijd lang het voorzitterschap van deze laatste instelling vervulde.

Hij trouwde op 23 maart 1855 met Elisabeth Agatha Johanna van Naamen, dochter van de heer van Scherpenzeel. Hun beider grootvader was Johannes Sebastiaan, die de heerlijkheden gekocht had.

Zij kregen drie kinderen, allen dochters, zodat langs mannelijke lijn de familie van Naamen van Eemnes ophield te bestaan. Al een generatie eerder was dit het geval met de familie Van Naamen van Scherpenzeel, want Elisabeth had alleen zusters.

Ambachtsheer Albert hield zich in het begin intensief bezig met het enige recht dat hem nog restte: het agreatierecht. Hij interpreteerde dit wel wat ruimer dan de bedoeling was, zoals we in het volgend schrijven zullen lezen:

Huize Zandhove bij Zwolle, 10 juni 1862.

Weleerwaarde Heeren,

Met deelnemende belangstelling verneem ik uit UE. missieve van 25 mei jl., dat uw geachte Herder en leeraar, de Weleerw. Zeer geleerde Heer H. de Jager het op ZWEw. uitgebragte beroep naar Brielle aangenomen heeft. Zoodat uwe gemeente eerlang vacant zal worden.

Even als vroeger wensch ik UE. bij het doen der keuze geheel vrij te laten, doch tevens eenige kandidaten aantewijzen, dat UE. aan dit mijn verzoek gevolg zult geven. Voorlopig geef ik tot het vervullen eener predikbeurt aan:

Th. G. A. Slingeland, Candidaat L. d. H. D. te Schoonhoven, H. A. Gillot, Candidaat L. d. H. D. te Amsterdam.

39) zie noot 37.

Moge de Almagtige uw werk zegenen, door UEw tot het doen eener goede keuze te leiden, dit wenscht UEw van harte toe hij, die zich hoogachtend.

Weleerwaarde Heeren.

UEw. Dn. Dien.

A. van Naamen v. E., Ambachtsheer 40).

Deze brief aan de Kerkeraad van Eemnes-Buiten toont duidelijk de actieve rol, die de ambachtsheer vervulde in de beroepingsprocedure. Misschien werd dit - gelet op de vaak moeizame weg om weer aan een geschikte predikant te komen - door de kerkelijke gemeente nog wel gewaardeerd ook! Dat echter het agreatierecht ook wel eens tot moeilijkheden kon leiden, mag blijken uit het volgende gebeuren.

Na zeker een half jaar gezocht te hebben naar een geschikte predikant, kon in 1893 de Hervormde Gemeente van Eemnes-Binnen een beroep uitbrengen op ds. J. Beyer te Maartensdijk, die al had laten weten het beroep gaarne te aanvaarden.

De door de Kerkeraad opgestelde beroepingsbrief werd op 24 april ter agreatie naar de heer Van Naamen gezonden, maar was op 8 mei nog steeds niet geretourneerd. In een daartoe belegde Kerkeradsvergadering vroeg men zich af of men zich tot het Classicaal Bestuur in Amersfoort zou wenden met de vraag, wat men nu moest doen. Men begon zich namelijk af te vragen of de ambachtsheer opzettelijk de agreatie uitstelde vanwege ontevredenheid over de Kerkeraad.

Op 14 mei kwam de brief echter ondertekend terug en de eerder al door de consulent (waarnemend predikant bij een vacature) geuite veronderstelling was juist: Van Naamen was op reis in het buitenland en de brief was hem nagezonden. Op 10 mei had hij hem in Bellagio aan het Comomeer ontvangen. Hij verontschuldigde zich dan ook voor dit nare oponthoud 41).

Ook deze ambachtsheer speelde niet alleen een rol bij predikantsbenoemingen, maar er kon eveneens wel financieel een beroep op hem worden gedaan! In 1882 had de Kerkvoogdij van de Pieterskerk van Eemnes-Binnen besloten de kerk eens flink op te knappen. Voor de financiering zou men een beroep doen op de lidmaten, maar alvorens een intekenlijst rond te laten gaan, had de predikant ook de heer Van Naamen om steun gevraagd. Deze kwam persoonlijk de situatie in ogenschouw nemen en verklaarde zich bereid - na enige wijzigingen in het bestek te hebben bepleit - om de helft van de totale kosten, die op f 2400,- waren begroot, voor zijn rekening te nemen 42).

Een enkele keer komt men bij het archiefonderzoek ook wel correspondentie met de ambachtsheer tegen van privé-aard. Zo werd er eens over het verzakken van de grafkelder van J. S. van Naamen gecorrespondeerd. Zulke verzakkingen kwamen wel vaker voor en meestal werd de vloer met een paar voerzand weer opgehoogd. Bij deze gelegenheid werden de in de kelder staande

40) AHK Eemnes-Buiten, portefeuille Brieven.

41) AHK Eemnes-Buiten, Notulenboek 1860-1910 van de Kerkeraad.

42) AHK Eemnes-Buiten, Notulen Kerkvoogden en Notabelen 1861-1893.

stoffelijke resten herkist in een eiken kist voorzien van een koperen plaatje met daarop de naam 43).

De Van Citters

Op 7 maart 1902 overleed Albert van Naamen in Den Haag. Zijn derde dochter Agatha Johanna, die op 12 april 1870 in Zwolle was geboren, werd nu de nieuwe ambachtsvrouw.

Zij trouwde in 1905 met Jhr. Schelto van Citters, weduwnaar van Wilhelmina Sophia Royaards, dochter van de toenmalige vrouwe van Scherpenzeel! Opnieuw blijken hier nauwe connecties tussen de beide takken van de familie Van Naamen.

De nieuwe ambachtvrouwe oefende haar agreatierecht uit als voorheen en ook op haar werd zo nu en dan een financieel beroep gedaan, zoals bijvoorbeeld bij de aanleg van elektrische verlichting in de kerk van Eemnes-Binnen (1913) 44).

Toen Agatha Johanna van Naamen in 1919 plotseling overleed, was de ambachtsheerlijkheid niet langer meer in handen van een Van Naamen, want Jhr. Schelto van Citters, zelf heer van Gapinge, trad in haar rechten. Hij is het dan ook, die voor het laatst van het agreatierecht gebruik maakte, voordat een grondwetswijziging in 1922 (artikel III der Additionele Artikelen) hieraan zonder enige vorm van schadevergoeding een eind maakte.

Als laatste bezitter van het recht was hij tevens nog eenmaal persoonlijk in de hoedanigheid van ambachtsheer in zijn heerlijkheid aanwezig en wel bij de inwijding van de herstelde Pieterskerk.

Op 18 juni 1920 had namelijk een grote brand de Binnendijkse kerk grotendeels verwoest, maar dank zij een goede brandverzekering kon de kerk snel herbouwd worden. Op een feestelijke zondag, 28 mei 1922, waren vele kerkelijke en wereldlijke autoriteiten (waaronder Van Citters en o.a. ook een afgevaardigde van koningin-moeder Emma) bijeen om dit heuglijk feit te vieren 45).

De ambachtsheer, die veel hoge ambten bekleedde zoals secretaris-generaal van het departement van Financiën en Commissaris van de Koningin in Gelderland, overleed op 13 maart 1942 te Brummen op huize Klein Engelenburg. Zijn zoon Jhr. Mr. Willem Eduard van Citters, geboren op 8 november 1910 en journalist van beroep, erfde vaders titels. Hij overleefde hem echter niet zo lang, want op 23 februari 1945 maakte hij in Scherpenzeel een eind aan zijn leven, ongehuwd en kinderloos. Zijn erfgenaam, mevr. C. M. s' Jacob-Dubois, die voor de oorlog met Van Citters geëngageerd was geweest en thans in Zwitserland woonachtig is, is sindsdien gerechtigd zich „van Eemnes” te noemen. Zij doet dit echter niet.

Dat omtrent het agreatierecht in de jaren na de opheffing en ook al lang daarna nog onduidelijkheid heerste, is duidelijk als men het onderstaande leest. In het kerkarchief van Eemnes-Buiten bevindt zich een briefkaart men de volgende tekst:

43) AHK Eemnes-Buiten, Notulen Kerkvoogden en vergaderingen met Notabelen 1869-1886, 24 maart 1882.

Aan ds. Yzonides, Eemnes-Binnen bij Baarn.

Rijsenburg 5 dec. 1929.

Am. Fr!

Het collatie-, electie- en agreatierecht is door de Regering afgeschaft. U hebt zich daaraan niet meer te storen bij het beroepingswerk. Het is nog blijven staan in de kerkelijke wet; maar U leest er maar over heen. Met vr. broedergroet T. T. J. C. Klomp.

P.s. Wij zijn met St. Nic. bij onze kinders gelogeed 46).

Maar ook in het sociaal rapport „Eemnes” van dr. W. Sleumer Tnz komt de mededeling voor, dat bij het beroepen van een predikant voor Eemnes-Buiten in 1943 geen gebruik meer is gemaakt van het agreatierecht. Dit lijkt mij een juiste, doch volstrekt overbodige opmerking in een wetenschappelijk rapport! 47).

Men heeft in de gemeente Eemnes getracht de herinnering aan het ambachtsheerlijke tijdperk ietwat levendig te houden door na een suggestie mijnerzijds in 1972 een straat naar een van de bekendste ambachtsheren „Hasselaarlan” te noemen. Maar veel Eemnessers weten nauwelijks wat een ambachtsheer is, laat staan wat Hasselaar met Eemnes te maken heeft gehad. Ik hoop o.a. hiermee iets te hebben verhelderd. Ik ben mij er overigens van bewust, dat deze historie niet compleet is, aangezien een deel van het gemeente-archief van Eemnes ter inventarisatie afwezig en nauwelijks toegankelijk was.

Rest mij dank uit te spreken aan jonkvrouw S. M. Patijn- van Citters, mevrouw C. M. s' Jacob-Dubois en de heer Ad G. Muller voor hun waardevolle aanmerkingen en aanvullingen.

44) AHK Eemnes-Binnen, Notulen Kerkvoogden en Notabelen 1894-1947, 8 december 1913.

45) AHK Eemnes-Binnen, Copieboek.

46) AHK Eemnes-Buiten, Brievenboek 1915-1948.

47) W. Sleumer Tzn, *Eemnes*, Instituut voor Sociaal onderzoek van het Nederlandse volk, St. Univ. Uitgaven, C. Hafman, Amsterdam 1950.